

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Quid Thascius Caecilius Cyprianus de corpore eiusque cultu iudicaverit

Göcking, Cornelia

[ca. 1935]

Prooemium

P r o o e m i u m .

Qui hac aetate summo studio corpora exercent, ii sive scientes sive nescientes exercitationes antiquorum renovant. Iam multi sibi persuaserunt exercitationes corporum ad educationem universam pertinere, quorum sententiae in dies plures accedere non desinunt. Atque certamina corporum hodie denuo, ut apud antiquos, magna pars dierum festorum occupant. Ut autem nostrum est de hac renovatione cultus corporis Graecorum et Romanorum iudicium facere (quamvis a permultis varie commendetur et quatenus sanitati populi prodest, etiam publice adiuvetur, tamen non desunt, qui querantur, quod pueri et adulescentes nimis corporibus exercendis studeant animorum cultum neglegentes), ita iam Christianos primorum saeculorum, quippe qui hominem eiusque corpus ad novam quandam normam dirigerent et etiam atque etiam viderent, quantopere tum corpora colerentur et exercerentur tam et quot certamina in hoc genere fierent, has res aut probare aut negare oportebat. Atque per tria saecula Christianos contendere necesse erat, ut studia hominum sibi conciliarent eorumque vitam commutarent. In ipsa ecclesia controversiae exstiterunt, utrum Christiani in re publica versarentur necne. Ac Tertullianus quidem (circiter anno CLX Carthagine natus) flagitat, ut totum fere saeculum evitetur, cum omnibus locis idolatriam et superstitionem sentiat.¹⁾ Quibus de controversiis vir doctus A. Bigelmair haec dicit: „Alle diese schroffen Strömungen erkannten nicht den Vollberuf des Christentums, das nicht nur fähig und bestimmt ist, sittliche Ideen zu schaffen, sondern auch

1) In libro De spectaculis.

das bestehende Staats- und Gesellschaftsleben zu durchdringen und ihm sein Gepräge zu geben²⁾. Postremo non illi tam severi viri in ecclesia vicerunt, sed ii, qui ecclesiam et ipsam officia omnium hominum suscipere debere cognoverant, et qui se tam firmos tutosque esse persuasum habebant, ut non dubitarent, quidquid in cultu humanitateque antiqua probandum erat, assumere.

Quomodo ecclesia nuper orta de his rebus, in quibus cotidie versabatur, se gesserit, ex operibus scriptorum ecclesiasticorum cognoscimus³⁾, qui aut ipsi in cultu gentili adoleverunt ut episcopus ille Carthaginiensis Th. Caec. Cyprianus, aut certe, cum ipsi illum cultum spectarent, de iis, quae ad eum pertinebant, disserere poterant. Etsi autem non singulares libros de cultu corporis scripserunt, tamen operae pretium est locos, quibus de eo cultu agunt, colligere collectosque illustrare.

Hac disputatione e libris Cypriani Carthaginiensis, qui diu canonica fere auctoritate erant, ea eligere studui, e quibus appareat, quid de corpore humano eiusque cultu iudicaverit. Quod autem potissimum Cyprianum in eo genere elegi, eius in ecclesia auctoritate commendari videtur.

De vita Cypriani.

Eam partem vitae Cypriani, quae ad consilium nostrum pertinet, eos dico annos qui inter eius conversionem ad religionem Christianam et martyrium intercedunt, optime ex eius epistulis cognoscimus, quae multas res singulas de Cypriani industria episcopali continent. Accedunt eius tractatus, quibus, quae ex epistulis cognovimus, suppleuntur.

2) A. Bigelmair, 1. all. p. 11.

3.) Ethnici scriptores Romani huius temporis non tam saepe quam pro gravitate rei expectes cum religione Christiana transigunt. Cfr. Schanz, 1. all. p. 265.

De Cypriani denique duplici quaestione et supplicio "Actis proconsularibus" edocemur.¹⁾

Secundum Hieronymum²⁾ "De viris illustribus" c.67

Cyprianus natione Africanus fuit. Volgo Carthagine, capite Africae provinciae proconsularis, natus esse dicitur idque anno p.Chr.n. ducentesimo. Ex eius operibus manifestum est sum, ut erat mos, studio eloquentiae diligentissime operam dedisse atque Hieronymus et ipsum gloriosum dicendi magistrum fuisse testatur. Anno fere CCXLV Cyprianus in ecclesiam Christianam receptus est, quas tum ipsum in Africa magnos progressus fecerat.³⁾ Neophytus, cum doctrina excelleret, in conventu Christiano magna erat auctoritate. Brevi dignitate sacerdotali ornatus iam exeunte anno ducentesimo duodequingagesimo vel ineunte anno ducentesimo undequingagesimo episcopus consecratus est; "Iudicio Dei et plebis favore ad officium sacerdotii et episcopatus gradum adhuc neophytus et ut putabatur novellus electus est", ut ait Pontius.⁴⁾ Sedem igitur episcopalem accepit in urbe maximi momenti, capite totius Africae Latinae. Primo autem id egit, ut disciplinam traditam emendaret,⁵⁾ quae longa ante

1) Cum Monceaux: Histoire littér. de l'Afrique chrétienne p.179, Corssen: Das Martyrium des Bischofs Cyprian, Harnack: Das Leben Cyprians von Pontius, multique alii librum Pontii, qui "Vita et passio Cypriani" inscribitur, verum et fide dignum esse contendunt, Jos. Martin: Die Vita et Passio Cypriani, (Reitzenstein: Die Nachrichten über den Tod Cyprians secutus) haec sibi effecisse videtur: „Ein Teil des Berichteten lässt sich leicht aus Cyprians Schriften folgern, anderes, wie seine Bekehrung ... ist von anderen Personen auf den karthagischen Bischof übertragen, wieder anderes, wie die Uebung der continentia, die Veräusserung seiner Güter ... erklärt sich teils als Konstruktion nach biblischen Vorbildern, teils widerspricht es den bestimmten Angaben Cyprians selbst Aus dem vorgelegten Material lässt sich ... zur Genüge erkennen, dass die Vita et Passio Cypriani in keinem Punkt verdient, als Quellenwerk für die Lebens- und Leidensumstände des grossen karthagischen Bischofs zu dienen. ... Sie steht mit anderen derartigen Literaturwerken (z.B. den Acta Perpetuae und Montani), teilweise sogar sächlich, in einem

Decii persecutionem pace corrupta erat.⁶⁾ Atque Cyprianus, cum omnino in vita cotidiana virum se praestaret, etiam disputationes et epistulas imprimis eo consilio scripsit, ut disciplinam et mores Christianos inculcaret et emendaret. In hoc genere nonnullas conspicuas res ad communem vitae usum pertinentes memoriae nostrae tradidit, quoniam, quidquid ad ecclesiam, rem publicam, genus humanum spectabat, dignum existimabat, quod respiceret. — Cum imperator Decius anno CCL/CCLII Christianos persequeretur, Cyprianus prope Carthaginem latebat, quia de industria praeter ceteros episcopi petebantur.¹⁾ Sed regimen conventus sui tamen ipse exercuit, id quod magno numero epistularum, quas illo tempore scripsit, demonstratur. Anno CCLI paulo post sollemnia paschalia Carthaginem, in sedem episcopalem, rediit. In synodo paschali eiusdem anni necesse erat Cyprianum et in quaestione de lapsis, quae utique solvenda erat, et in schismate Felicissimi versari.²⁾ Eodem fere tempore periculosum schisma Novatianum exortum erat, ad quod opprimendum Cyprianus quoque multum contulit. Deinde, cum anno CCLII pestilentia saeviret, conventui suo magnopere auxiliatus est. Anno CCLV, quo grave tempus persecutionum et tentationum finem habere videbatur, acris illa controversia de baptismo haereticorum inter Stephanum papam et episcopum Carthaginensium exarsit, quae non prius desiit, quam Stephanus martyrio mortuus est (anno CCLVII a.d. IV. Nonas Aug.) Eodem fere tempore etiam Cyprianus in

so engen Zusammenhang und Abhängigkeitsverhältnis, dass ihr irgendwelcher positiver Wert nicht zukommt." — Idem sentit H. Koch: Cyprian- Untersuchungen p. 75. 2) Hieronymi: De viris illustribus liber; ed. G. Herdingius. Lipsiae 1879 p. 39. 3) Conf. Tert. Apolog. c. 37: "Hesterni sumus; et vestra omnia implevimus urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis relinquimus templa." (Oehler p. 127) 4) "Vita Caecili Cypriani" c. V. (Hartel vol. III. p. XCV/9) Quae sententia conclusa esse potest ex ep. 59.5; p. 672/5: "Nemo post divinum iudicium, post divinam iudicium post populi suffragium ... iudicem se non iam episcopis (Cypriano) sed Deo faceret." 5) Ep. 59.6 p. 673/11 de se dicit: "in quiete serviens disciplinae." 6) De lapsis 5. p. 240/7: "Dominus probari familiam suam voluit et quia traditam nobis divinitus disciplinam pax longa corruperat "

iudicium vocatus ab Aspasio Paterno proconsule Curubim in exsilium missus est, ubi annum fere māsīt, Anno CCLVIII altero et acriore edicto Valeriani damnatus postridie Idus Sept. gladio percussus est, ut primus martyr ex episcopis Carthaginis factus est.

De fontibus.

Hieronymus in libro "De viris illustribus" memoriae tradit servum Cypriani narravisse: "Numquam Cyprianus absque Tertulliani lectione unum diem praeterisse ac sibi crebro dicere 'Da magistrum'. Tertullianum videlicet significans".¹⁾ - E verbis "Da magistrum" apparet, quae ratio Cypriano scriptori cum Tertulliano intercesserit.²⁾ Sed etsi Hieronymus illa verba non tradidisset, tamen nobis existimandum erat, Cyprianum sibi Tertullianum ut exemplum proposuisse. Nam ecclesia Latina Tertulliani demum beneficio loqui didicerat, quippe qui copiam verborum, quae ad id tempus in usu erat, incredibili quadam audacia renovavisset et supplevisset, Qua re per se intelligitur Cyprianum neophytum, qui e rhetorum scholis exierat, ingenium Tertulliani popularis in suam rem convertisse. Si autem hos scriptores inter se compares, magni interest, ut respicias, quam fuerit diversa eorum indoles, ut eorum opera non ad eandem normam revocanda sint. Sed Cyprianus, qua erat eius prudentia,³⁾ ex operibus magistri sententiarum plenis et saepe impetuose et argute scriptis ea eligere sciebat, quibus in disciplina ecclesiae firmanda et excolenda adiuvari posset. Cyprianus enim, quae Tertul-

1) Ep. 59.6 p.673/12; "in tempestate proscriptus, adplicito et adiuncto episcopatus sui nomine, totiens ad leonem petitus ..." 2) Conf.: O.Ritschl, l.all. p.55. J.Peters, l.all.p.204.

1) Hieronymi: De viris illustribus liber; ed.G.Herdingius Lips.1879. c.53. p.37. 2) Conf. Keenan, l.all. p.10 ss.

3) " Das praktische Genie Cyprians." Conf. Fr.W.Rettberg, l.all. p.291.

6

lianus cogitavit, ipse mente recepit receptaque nova forma reddidit.¹⁾ Recepit autem tantum ea, quae cum sacris litteris, quarum studio vehementer operam dederat, congruit neque omittit de Tertulliani scriptis suo iudicio uti. Imprimis pro ingenii sui acumine auream mediocritatem inter extremas sententias tenet.²⁾ Quae autem in eius scriptis de Tertulliani sermone admonent, ea Cypriani aequabilitati generis dicendi non officiunt. Eius scripta profecta sunt a viro maturitate ingenii et ingenuitate morum praestanti, quotiens tempora ipsa eius stilum postulabant.

Nunquam vero Cyprianus Tertulliani auctoris mentionem facit neque in multis libellis suis ullum locum e litteris profanis, quarum ut orator haud dubie peritissimus erat, ad verbum affert.³⁾ Unum autem opus, quotiens occasio data est, profert i.e. sacras litteras. Quamquam philosophia illius aetatis scilicet nonnihil ad virum doctissimum pertinuit, licet ipse id ignoraverit atque contemptionem philosophiae prae se tulerit.⁴⁾ Nam ipsa philosophia populari Stoicorum, Cynicorum, Neopythagoreorum, quae tum vigeat, eius studia valde adiuvantur, propterea quod eorum consilium erat iudicia naturae iam pridem cognita, sed tum mortua, in vitam revocare.⁵⁾ Diatriba enim, cum populum

1) Conf.: A.v.Harnack: Tertullian in der Literatur der alten Kirche. p.545. 2) Conf.: O.Bardenheuer, l.all. p.403.

3) Conf. H.Koch: Cyprian. Untersuchungen p.286 4) De bono pat. 3.p.398/18: "Nos autem ... qui philosophi non verbis sed factis sumus, nec vestitu sapientiam sed veritate praeferimus, qui virtutum conscientiam magis quam iactantiam novimus, qui non loquimur magna sed vivimus ... ", Ep. 55.16. p.635/7: "Inter Christianos autem et philosophos plurimum distat ... vitanda sunt quae non de Dei clementia veniunt, sed de philosophiae durioris praesumptione descendunt."

5) Conf. P.Wendland l.all. p.85.

edocens et firma de moribus praecepta adhibens ad vitam formandam magni esset momenti, etiam religioni Christianae multis modis utilis erat, etsi ab aliis principiis proficiscebatur. Quae cum ita sint, minime mirum est, quod nonnullae formae, quibus illi philosophi ad populum ^{ad populum} erudiendum utebantur, Christianum educandum adhibitae sunt. Imprimis ii viri, qui philosophiae periti ad religionem Christianam transierant, vollens nollens novam doctrinam cognatis cogitationibus philosophorum ethnicorum accomodaverunt. Tertullianus quidem in libello "De pallio" diatriba ex parte aliqua satirica vestem philosophi defendit.¹⁾ Etiam in Cypriani libellis nos saepius de philosophia admoneri G. Morgenstern demonstrare studuit.²⁾

De Carthagine.

Ut intellegamus, quomodo Cyprianus de cultu corporis iudicaverit, opus est nosse, quae fuerit eius aetate condicio urbis Carthaginiis. Cum Caesar anno a. Chr. n. XLIV in loco Carthaginiis deletae coloniam Romanam eiusdem nominis condidisset, haec nova Carthago brevi opulentissima urbe Africae provinciae florentissimae facta est. Ad quam tam celere incrementum multum contulit opportunus in Africae ora situs. Portu restituto Carthago brevi primum emporium factum est, unde frumentum, quod undique ex interioribus partibus provinciae comportabatur, Romam vehebatur. Magnum autem commercium habebat cum Sicilia quoque, Gallia, Graecia, Oriente, Marmor Numidicum vel Ostiam vel in Galliam exportabatur; e Graecia opera figlina, ex Oriente aetate Cypriani vestimenta pretiosa et serica importabantur.³⁾ Ita mercatura fons uberrimus erat, ex quo divitiae Carthaginiensium manabant. Imprimis autem incrementum Carthaginis benevolentia quoque imperatorum Romanorum cum in

1) Conf.: J. Geffcken; l. all. p. 58.

2) G. Morgenstern: Cyprian, Bischof von Karthago, als

Philosoph. 3) Conf.: De lapsis c. 30 p. 259/15: "tu licet indumenta peregrina et vestes sericas induas "

provinciam Africanam tum in urbem Carthaginem collata adiuvabatur. Hadrianus quidem Carthaginensibus magnificum illum ductum aquae exstruxisse videtur, quo aqua abundabat¹⁾. Imperator Antoninus thermas, quae ab eo nomen traxerunt, exornavit; ex earum reliquiis hodie quoque pristina magnificentia concludi potest.²⁾ Praeter thermas autem Antoninianas incolae urbis aliis quoque thermis utebantur ut Maximinianis, Gargilianis, Iustinianis.

Neque minus Romanis Carthaginenses ludos publicos amabant. Amphitheatrum, cuius scriptores ecclesiastici saepissime mentionem faciunt, magnitudinem Colossei Romani paene aequavit.³⁾ Tertullianus circum magnificum atque stadium describit, Cyprianus legentes in theatrum ducit, ubi imprimis comoediae et tragoediae a Graecia et Roma receptae spectabantur. Ineunte saeculo tertio Carthago odeum accepit ad ludos pythicos et musicos destinatum.⁴⁾

Opes autem Carthaginensium non tantum aedificiis publicis, sed etiam vita privata ostentabantur. Domus incolarum opulentorum, plerumque aedificia modicae artis, sed haud raro etiam summae magnificentiae, et crustis marmoreis et operibus tectoriis exornatae erant. Atque magnae familiae servorum elaborabant, ut voluntatibus dominorum satisfacerent.

Laude florebant scholae quoque urbis, quo e tota provincia adulescentes ut a grammaticis et rhetoribus

1) Conf.: Aug. Audollent, l. all. p. 56. H. Leclercq

(Dictionnaire d'Archéologie chrét. et de Liturgie II.

p. 2201) s. V. "Carthage". 2) Conf.: Audollent l. all. p. 242:

"Un monument de rare magnificence. Colonne de granit et de marbre, pavages de mosaïque, plaques de marbres variés et précieux garnissent les murs, rien ne manquait à sa splendeur."

Vide etiam: Gagnat: Sur l'Inscription des thermes de Carthage. (Revue arch. X. 1887 p. 171).

3) Conf. A. Audollent, l. all. p. 301. Leclercq, l. all. p. 2277. 4) Conf.: Tert.

"Scorpiace VI. et "De pallio" IV.

excolerentur confluebant. qua re Carthago non solum in rebus publicis, sed etiam in litteris caput provinciae fuit.¹⁾

Manifestum vero est Carthaginem non unius gentis ingenium et mores prae se tulisse.²⁾ Nam eius incolae erant Mauri, Poeni, Graeci, Iudaei, Romani, multae aliae gentes. Quamquam Romani semper maximum habebant momentum. Coloni ex Italia profecti urbem Romanam diligentissime imitati non solum cultum Romanum, sed etiam luxuriam et libidines Romanorum in Africam transtulerunt. Carthaginem ineunte saeculo quinto in commercio, in litteris, in moribus "in Africano orbe quasi Romanam" fuisse testatur Salvianus presbyter ille Gallicus in libro "De gubernatione Dei" (VII.16.67.) Atque C.Iul.Solinus grammaticus Carthaginem iam saeculo tertio "alterum post urbem Romanam terrarum decus esse" praedicat.³⁾ Cum M.Antonius Gordianus anno p.Chr.n.CCXXXVIII Maximino Thraci imperator oppositus in urbem Carthaginem introiret, Carthaginienses voluisse omnia ut Romae fieri Herodianus memoriae tradit.⁴⁾

1) Conf.: Th. Mommsen, Röm.Geschichte V. p.655; "Karthago... war unbestritten die 2.Stadt der lateinischen Reichshälfte, nächst Rom die lebhafteste, vielleicht auch die verdorbenste Stadt des Occidents und der bedeutendste Mittelpunkt der lateinischen Bildung und Literatur". 2) Conf.: R.Höslinger l.all. p.31. 3) Collectanea rerum memorabilium XXVII.11 (ed.Mommsen, Berol. 1895 ²)... 4) Herodiani ab excessu divi Marci, (ed.J.Bekkerus Lips. 1865) VII. 6.1 p.164:

„Ὁ δὲ Γορδιανὸς εἰς τὴν Καρχηδόνα ἤπειχθη, ἣν ἤδαι μεγίστην τε οὖσαν καὶ πολυάνθρωπον.... ἣ γὰρ πόλις ἐκείνη καὶ συνάμει χρημάτων καὶ πλήθει τῶν κατοικούντων καὶ μεγάλῃ μόνῃς ῥάμῃς ἀπολείπεται, φιλονεικοῦσα πρὸς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ Ἀλεξάνδρου πόλιν περὶ δευτερείων.“